

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 59
Year: 2022 December
Pp: 2019-2033

Arrival
10 October 2022
Published
31 December 2022

Article ID
66948
Article Serial Number
32

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66948>

How to Cite This Article
Karaoğlan, H. (2022). "Anadolu Efsanelerinde Secde Eden Ağaç Motifi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(59):2019-2033.

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Anadolu Efsanelerinde Secde Eden Ağaç Motifi

Prostrating Tree Motif In Anatolian Legends

Hamza KARAOĞLAN

Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Evrensel bir niteliğe sahip olan ağaç kültü, geçmişten günümüze tüm din ve mitolojilerin önemli konularından birini teşkil etmektedir. Özellikle kozmik ağaç motifi hemen bütün dinlerde saygı görmüş doğum, ölüm ve yeniden dirilmenin bir sembolü olarak görülmüştür. Ağaçlar, bazen dalları altında oturan ve onu mesken tutanların aydınlanmasını sağlarken bazen de ona zarar verenleri çeşitli yöntemlerle cezalandıran bir nesne olmuştur. Onun estetik değeri, meyvesi, baharda açan çiçekleri gibi özellikleri profan anlayışta olan insanları dahi hayran bırakmaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta olmasa da İslam'da ağaç, diğer canlılar gibi Tanrı'nın adını zikreden olarak görülmüş özellikler taşıyan ağaçlardır. Türklerde ağaç kültü ise Yer-su inanışları ile doğrudan alakalı görülmektedir. Orhun abideleri ve diğer kitabelerde de geçtiği üzere Türkler, ıduk yersublara inanmakta ve onları birer bağımsız ruh olarak düşünmektedirler. Konu edilen yer-su ruhları iye ve idi (sahip) anlamına gelen kelimelerle de anılmaktadır. Bu çerçevede hemen her yerin bir iyesi ve sahibinin olduğu kabul edilmekte ve yer-su kültürünü ilgilendiren hususlarda bir iş yapılmadan önce o yerin sahibi veya iyесinden izin alınması gerektiğine inanılmaktadır. Bu izin bir kanlı kurban kesmek ya da ağaç dallarına bir çaput bağlamakla sağlanabilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, Anadolu coğrafyasında bir kısım ağaçların secde ettiği mitinin İslam yanında Türklerin İslam öncesi yer-su inanışlarıyla doğrudan alakaları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelin, Secde Eden Ağaç, Yer-su, Kült, Mit

ABSTRACT

The cult of tree, which has a universal quality, constitutes one of the important subjects of all religions and mythologies from past to present. In particular, the cosmic tree motif, motif has been seen as a symbol of birth, death, and resurrection, which is respected in almost all religions. While the trees sometimes provide the enlightenment of those sitting under their branches and dwelling in it, sometimes they have been an object that punishes those who harm it in various ways. Its aesthetic value, its fruit, and its features such as flowers blooming in spring fascinate even people with a profane understanding. Although not in Judaism and Christianity, in Islam, trees are seen as mentioning the name of God, like other living things, and examples of this are often included in the texts of Hadith. The tree cult in Turks is assumed to be directly related to Earth-Water (Yer-Su) beliefs. As mentioned in Orkhon monuments and other inscriptions, Turks believed in sacred earth-waters (ıduk yersubs) and consider them as independent spirits. The subject earth-water spirits are also referred to with the words iye (possessor) and idi (owner). In this context, it was accepted that almost every place had an owner or possessor, and it was believed that permission should be obtained from the owner or possessor of that place before any work is done on issues related to the cult of earth-water. This permission could be obtained by sacrificing a blood sacrifice or tying a rag to tree branches. From this perspective, the myth that some trees in Anatolian geography prostrate seems to have direct relations with the pre-Islamic earth-water beliefs of the Turks besides their Islamic beliefs.

Keywords: Bride, Prostrating Tree, Earth-Water, Cult, Myth

1. GİRİŞ

Primitif dinlerden evrensel dinlere, Türk mitolojisinden diğer birçok milletlerin mitolojisine kadar ağaç kültürünün evrensel bir yaygınlığının olduğu görülmektedir. Bunda kimi ağaçların mevsimsel olarak yapraklarını dökmesi, ölüm ve yeniden diriliş hatırlatmasının yanında, kiminin yaz kış aynı kalıp yapraklarını dökmemesi, ya da türlü meyveler vermesi, dallarının yeşilliği, yaprakları, üzerinde barındırdığı canlılar ve benzeri nedenlerle, geçmişten günümüze hep dikkatleri üzerine çekmiştir. Semitik dinlerde, Tanrının cennette bir bahçe dikmesi ve Hz. Âdemden onu korumasını istemesi ve ortada olan yasak ağaçtan yememesi tembih edilir. Ancak bunun tam tersi olduğunda Tanrı, Adem ve Havva'yı cennetten çıkarır. Hristiyanlara göre böyle bir olay gerçekleşmemiş olsaydı insan nesli cennete çoğalacaktı. Dolayısıyla günümüzde Batıda, "Ölümsüzlük ağacı", "Hayat ağacı" ya da "İyiliği ve Kötülüğü Bilme ağacı" olarak bilinen bu ağacın hangi ağaç olduğu tartışmaları sürmektedir. Hristiyanlar, İsa'yı yeniden dirilttiğine inanılan ve cennetteki Hayat Ağacı ile bağlantılı olduğunu düşündükleri meşe ve dişbudak ağaçlarını kutsal sayarlar. Hristiyanlarda mezarlıklara dikilen ölüm ve yeniden doğuşla ilişkilendirilen söğüt ve sedir ağaçlarından da bahsedilmektedir. İslam dünyasında da cehennemde kalanların yiyecekleri zakkum gibi ağaçlardan söz edilmektedir. Müslümanlar arasında da cennetteki yasak ağacın hangi ağaç olduğu tartışmalarının hala devam ettiği, ağacın cinsi konusunda bir mutabakata varılmadığı söylenebilir. Ancak Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde, cennet ağaçları ve onların meyveleri ve özellikleri anlatılmaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta geçen Hayat Ağacı Kur'an'da Şeceretü'l-huld şeklinde isimlendirilmekte ve kökleri havada dalları yerde olan bu ağaçların meyvelerinin hiç eksik olmayacağından söz edilmektedir.

Ağaçların kutsallığı Türklerin İslam öncesi Geleneksel dinlerinde de önemli bir yer işgal etmektedir. Onun kökleri yer altına kadar inmekte, dalları ise Ülgen'in evine kadar uzanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ağacın, gökyüzü, yer ve yeraltını bir araya getiren en önemli unsur olduğu görülmektedir. Şaman'ın, ruhsal olarak kozmik dünya ve kozmik ağaçla bağlantılı olduğu düşünülür. Şaman, cennete veya evrenin Tanrısına ulaşma aracı olarak kozmik ağacı kullanır. Kutsal ağaç aracılığı ile evreni dolaşabilen Şaman, manevi âlemlerle de iletişim kurabilme yeteneğine sahiptir.

Türk efsane ve mitlerinde, onların büyük ataları arasında sayılan çoğu kahramanın ağaçtan doğması, öz suyunu içerek hayatta kalması, onu düşmanlardan saklaması ve gölgelemesi gibi özellikleriyle ağacın ruhunun olduğuna inanmayı da beraberinde getirmiştir. Anadolu topraklarında iğde ve çitlembik gibi ağaçların üzerinde, evinin girişi veya arabasında taşıyanlara nazar değmeyeceği gibi halk inanışlarının da ağaç kültü ile alakalı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada diğer din ve mitolojilerdeki ağaç kültüne de kısaca yer verilecektir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ağaçların secde etmesinin dinsel, mitsel ve tarihsel arka planları üzerinde durulacaktır. Sonra da İslam, Geleneksel Türk dini ve Yer-sub inanışları çerçevesinde Anadolu topraklarındaki secde eden ağaç motiflerine yer verilecektir.

2. AĞAÇLARIN SECDE ETMESİNİN ARKA PLANI

Anadolu efsanelerinde secde eden ağaç kültürünün Geleneksel Türk Dini yanında İslam ve diğer semitik dinlerdeki dinsel ve sembolik değeri üzerinde durulacaktır. Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarında konuyla ilgili sözlere yer verilecektir. Sonrasında İslam'da ağaç motifinin kutsal textlerdeki yeri ve özellikle de hadis metinlerinde geçen kıssalara yer verilecektir. Sonra da ağacın mitolojilerde neyi ifade ettiği üzerinde durulacak ve ilgili efsanelere yer verilecektir. Tarihsel arka planında ise Türklerin İslam öncesi dinleri ile Türk mitolojisinde ağacın ne ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

2.1. Dinsel Arka Planı

Semitik dinlerin ilki olan Yahudiliğin kutsal kitap külliyatına göre Tanrı Yahve, insanı balçıktan yaratır, ona hayat nefesini üfler ve Aden'de iyi meyveler veren bir bahçe diker (Tekvin 2: 8) ve Tanrı, bahçeye bakması ve onu işlemesi için Âdem'i oraya yerleştirir. Toprakta yarattığı hayvanlara ve kuşlara isim vermesi için Âdem'e getirir. Sonra Adem'e derin bir uyku verir ve onun kaburga kemiğinden Havva'yı yaratır. Dünyanın merkezi olan Aden'de bahçeyi sulamak için bir ırmak çıkarır ve ırmak oradan bölünüp dört kola ayrılır. Bahçenin ortasında ise hayat ağacını, iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirir. Adem'e, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin, ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme; çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün." (Tekvin 2: 16-17) der. Ancak yılanın sözüne uyan Havva ve Adem yasak meyveden yerler ve Tanrı onları cennetten kovar. Ağaçla ilgili diğer bir anlatı da Tevratın Tekvin bölümünde geçen Hz. Nuh'tan Gofar ağacından (Tekvin 6:14) bir gemi yapmasının istenmesidir. Ağaç motifi Hz. İbrahim'le devam eder ve o, Tanrının emriyle Harrandan Şekem denilen yere "Mamre Meşeliği" ne kadar olan memleketi geçer¹ (Tekvin 12: 6) ve Beer-şeba denilen yerde Abimelek ile bir anlaşma yapar ve orada bir ılıgın ağacı diker (Tekvin 21: 33). Tevrat Hz. Musa'ya Tanrı'nın yanan bir çalının içinden görünmesi, (Çıkış 3: 2) sonrasında ise Tanrı'nın Musa'ya asa vermesi ve onunla halkı inandırmasının istendiği anlatılır (Çıkış 4: 3 vd). Tevrat yirmi iki çeşit ağaçtan bahsedilmektedir.² Tevrat'ta, ismi geçen ağaçların tamamının kutsal olmasından ziyade, Yahudilerin ilk peygamberleri ile hatıraları olan ağaçları zaman içerisinde kutsadıkları ve tapındıkları üzerinde durulmaktadır. Bu durumu komşularının verimlilik tanrıları ile özdeşleştiren Tevrat, ağaçlara tapınmayı yasaklar ve bunu, "mülk olarak verilen yerlerdeki yüksek dağ ve tepeler üzerindeki her yeşil ağaç ile altında ilahlarına ibadet ettikleri bütün yerleri mutlaka harap edeceksiniz" (Tesniye 12: 1-2) diyerek ağaç tapımına tepkisini gösterir. Onların, ağaçları nasıl kutsadıkları Hoşe'da, "Dağların başlarında kurban kesiyorlar, tepelerde meşe, kavak ve çitlembik ağaçları altında buhur yakıyorlar" (4:12-13) denilerek ağacın kutsallaştırılmasının komşu kavimlere benzemenin bir sonucu olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen Yahudilikte ağacın kutsallığı fikri baki kalmış, Ken'âniler ve İbraniler'de yeşil ağaçlardan vazgeçilmemiş ve her yeşil ağaç altında ilahlarına ibadet etmişler (Tesniye 12:2) ve kendileri için yüksek yerler, dikili taşlar ve aşerler (kutsal direk) yapmışlardır. (I. Krallar 14:23) Günümüzde Sukkot bayramında ağaç dalları kullanımı sürdürülmektedir.³ Ağacın Tanrı ve diğer kutsal kişilerle olan yakınlığı ve onların kutsallığı Yahudilik öncesi Hinduizm, Budizm, Caynizm gibi dinlerde de görülmektedir.⁴

Hıristiyanlık öncesinde kamusal tapımın özellikle ormanlarda gerçekleştirildiği, ağaçlar, su kaynakları veya bazı yerlerin tanrıların yaşadığı kabul edilen kutsal mekânlar olarak kabul gördükleri için buralara yaklaşma yasaklanmıştır. Dolayısıyla pagan halk sunularını açık hava, koruluk veya ahşap evlerin bir köşesinde sunma yoluna gitmişlerdir.⁵ Mircea Eliade göre, yerin merkezine dikilen ve buradan göklere yükselen Dünya Ağacı motifi,

¹ Burası Yabani fıstık, sakız ağacı ve meşelik olan bu yer Yahudiler için önemli görülmüştür. Zira Hz. İbrahim burada kamp kurar ve Allah adına burada bir mezbah inşa eder. Sa'adya Gaon, Tefsiru't-Tevrat Bi'l-Arabiye, C. I, Çev. Nuh Arslantaş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018, 363

² Harun Güngör-Bekir Köylü, Türk Halk İnanışları Ders Notları, Kayseri 2015, s. 69

³ Hikmet Tanyu, "Ağaç", TDV İslam Ansiklopedisi, C. I, İstanbul 1988, s. 457

⁴ Semitik dinler dışında Sidhartha Gotama (Buda'nın altı yıl boyunca oturduğu ve sonunda ilhama kavuştuğu bilgelik ya da hikmet ağacı olarak kabul edilen bodhi (incir) ağacından ve yine Hindistan coğrafyasında diğer bir din kurucusu olan Vardhamana'nın on üç yıl boyunca katı bir çile ve meditasyondan sonra bir yaz gecesinde nehir kıyısına yakın bir yerde olan sala ağacının altında mutlak ilme eriştiği kabul edilir. Eugene Burnouf, Introduction To The History Of Indian Buddhism, Translated by Katia Buff etrille and Donald S. Lopez Jr., The University of Chicago Press, Chicago 2010, s. 368; Cengiz Erengil, Budizm, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 116; Mircea Eliade, Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi, C. II, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 97

⁵ Eliade, Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi III, Çeviren: Ali Berktaş, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2003, s.34

Hıristiyanlık tören usulleri ve teolojisinde de yerini almıştır. Zira bu ağaç Hıristiyanlarda iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı ile özdeşleştirilmiş ve haç onun tahtasından yapılmıştır. Dolayısıyla Hıristiyanlığa göre haç, İsa'nın çarmıhı sırasında Golgota'da yeniden zuhur etmiştir. Hıristiyanların öğretisi ve tören usullerine ilişkin birçok metinde haç bir merdivene, bir sütuna veya bir dağa benzetilmektedir ki bu da kozmik olarak dünyanın merkezini ifade etmekte ve gökle iletişim haç aracılığı ile sağlanarak evren kurtarılmış olmaktadır.⁶ Aynı zamanda İsa'nın ölümü ve dirilişini temsil eden bir sembol olarak da görülmektedir.⁷ Hıristiyanlar, Güneş Tanrısı Mitra'nın doğum günü olan 25 Aralık'ı Noel günü olarak kutlamalarının⁸ yanında Musevilikten de Hz. Musa'nın mucizevi asasının İsa tarafından Havarilerine verilen değnekle murdar ruhlar üzerinde hâkimiyet kurmaları istenmiştir. (Markos 6: 7-8) Yine Piskoposların Rahip takdisinde papaza sürüyü gütmesini sembolize eden bir asa vermesi de benzer anlama matuftur.

İslam'da ise ağaçlar tıpkı dağlar, ay, güneş, yıldızlar ve insanlar gibi Allah'a secde eden bir canlı olarak görülmektedir. Nitekim Rahman Suresinde de Allah'ın insanlara bahsettiği birçok nimetten söz edilerek, bunların farkında olarak kulluk bilinci içinde hareket edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Bunlar arasında “hoş kokulu bitkiler ve hurma ağaçları gibi insanlara faydalı olan meyvelerden bahsedilerek, O halde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” (Rahman 12-13) diye sorulmaktadır. Surenin 6. Ayetinde ise bitki ve ağaçların secde etmelerinden söz edilmektedir. Ra'd, 15-16; Nahl, 48-49; Hac, 18-55 gibi surelerdeki ayetlerde de melekler, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, dağlar, hayvanlar gibi kâinatta bulunan her şeyin isteyerek ya da istemeyerek Allah'a secde ettiklerinden söz edilmektedir. Müfessirler, buradaki secdenin her yaratılan şeyin kendi türünün gereğini yerine getirmek olduğunu söylerler.⁹ Yani Hak kendilerine tecelli etmiş, onlar da Hakk'ı sevmişler, herhangi bir mükellefiyetleri olmaksızın özlüklerinden kaynaklanan bir sebeple O'nu övmeye yönelmişlerdir.¹⁰ Hem ağaç ve hem de bitki anlamında kullanılan ağaç kelimesinin, Kur'an'da yirmi altı yerde geçtiği¹¹ ve ağaç olmadan birçok canlıların hayatını idame ettiremeyeceğinden (Nahl,10-11; Neml, 60) söz edilmektedir. Tin suresinde (1-2) geçen ve Allah'ın üzerlerine yemin ettiği incir ve zeytin ağacının yanında Kur'an'da ebedilik ağacı anlamına gelen şeceretü'ül-huld, (Bakara, 35; Araf,19) ile iyi amel ve iman sahibi kişilere vaat edilen Tübâ (Rad, 29) ağacından da söz edilmiştir.

Hadisler açısından bakıldığında da ağaçların tıpkı insanlar gibi konuştuğu, haber getirdiği, şehadet getirdiği ve Hz. Peygamberin üzerini örttüğü görülmektedir. Bir kıssada Hz. Peygambere Minber olarak uzun süre hizmet etmiş bir kuru hurma kütüğünün üç basamaklı yeni bir minber yapıldığında ağladığı ya da inlediği şeklinde rivayetler bulunmaktadır. Hadislerde geçtiğine göre Hz. Peygamber bir sefer sırasında kazayı hacet için örtülü bir yer bulamadığında iki ağacın yanına gider ve birisinin dalını çeker. Çekilen ağaç, Hz. Peygambere itaat ederek diğer ağacın yanına gider. Hz. Peygamberin “üstüme doğru birleşiniz” dediğinde ikisi birleşerek üzerini örterler sonra da yerlerine dönerler (Müslim, Zühd: 74, no. 3012). Sahabeden İbn Mes'ud (r.a) rivayetine göre, iman etmek için Batn-ı Nahl denilen mevkiye gelen Nusaybin cinnilerinin geldiğini, Hz. Peygambere bir ağaç haber verir. Cinnilerin bir delil talep etmeleri üzerine Hz. Peygamber, bir ağaca emreder ve ağaç yerinden çıkıp gelir, sonra da tekrar yerine gider (Müslim, Salât: 150).

Yine Sahabeden İbn Ömer'in (r.a) rivayetine göre Hz. Peygamber bir sefer sırasında bir çöl insanı ile karşılaşır. Peygamber ona, nereye gittiğini sorar. O da evine gittiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, daha hayırlı bir haber vereyim mi dediğinde bedevi, onun ne olduğunu sorar. Hz. Peygamber de, “Allah'tan başka ilah olamayacağına, Muhammed'in de onun kulu ve peygamberi olduğuna şehadet getir” der. Bedevi bu teklif karşısında hayret eder ve “Buna delilin var mı?” dediğinde, Peygamber (sav) ileride bulunan bir ağacı işaret edip, “İşte bu ağaç şahidimdir” der ve ağacı yanına çağırır. Ağaç toprağı yarararak Peygamberin huzuruna gelir, üç kere şehadet getirir ve sonra eski yerine geri döner (Kadı İyaz, eş-şifa 1:299).

Ağaçlar gibi onun kurumuş parçasının da bir ruhunun olduğu ve hislendiği görülür. Rivayete göre başlangıçta Mescid-i Nebevî çok sadedir ve minberi de aynı ölçüde sade olup kuru bir hurma kütüğünden ibarettir. Hz. Peygamber, hutbe okurken bu kütüğe dayanıp yaslanmaktadır. Ensar'dan birisi bir minber yapmayı önerdiğinde Hz. Peygamber bunu kabul eder. Böylece üç basamaklı bir minber yaptırılır. Resûlullah (s.a.v.) yeni minbere çıkıp hutbe okumaya başladığında hurma kütüğünden bir inilti, bir ağıt sesi duyulur. Hz. Peygamberin vücuduna temas etme hazzından mahrum kalan ve bu yüzden ağlayıp inleyen kütüğün hali, Resûl-i Ekremi duygulandırır ve minberden inerek onu kucaklayıp teskin eder. Hz. Peygamber, “eğer yapmasaydım, kıyamet gününe kadar inleyecektim” der. Bu

⁶ Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, C. II, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 456

⁷ Martin Thurner, Sembol, İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü, C. II, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2013, s. 670; Mircea Eliade, İmgeler Simgeler, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1992, s. 194 Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl:1997 Sayı: 7

⁸ Hidayet Işık, Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 7 Konya 1997, s.455

⁹ Bekir Topaloğlu, “İslam'da ağaç”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.I, İstanbul 1988, s. 457

¹⁰ Suad el-Hakim İbnü'l-Arabî Sözlüğü, Çev. Ekrem Demirli, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 723

¹¹ Topaloğlu, a.g.m., s. 457

duygulu kütük, Resûlullah (s.a.v.)'in emri üzerine toprağa gömülür. (Dârimî, Mukaddime 6; Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, c. 2, s. 559; Buhârî, Menâkıb 25)

Ağaçların savaşta Müslümanların safında olacağı inancı da bulunmaktadır. Rivayete göre kıyamet kopmadan önce Müslümanlarla Yahudiler savaşacaklar ve bu savaşta Yahudiler mağlup olacaklardır. Bu sırada Yahudilerden bir kısmı ağaç ve taşların arkasına gizlenecekler, bir Yahudi ağacı olan Garkad (dikenli bir bitki) hariç tüm ağaçlar arkalarında bir Yahudi gizlendiğini söyleyecektir. (Müsned, III, 67; Müslim, Fiten 82)

2.2. Mitsel Arka Planı

Mit, Yunanca dinsel nitelikli, doğal, doğaüstü toplumsal-kültürel bir görüngünün köken ya da yaratılışına ilişkin kutsal masallar için kullanılan bir kavramdır.¹² Mitoloji ise mitlerin doğuşları ve anlamlarını yorumlayan ve inceleyen bir bilim dalıdır. Aynı zamanda bir ulusa, bir dine, genellikle de Yunan ve Latin uygarlığına ait mitlerin bütününe ifade etmektedir.¹³ Türkiye Türkçesinde kullandığımız efsane terimi ise Farsçadan geçmiş bir kelimedir ve Farsça sözlükte masal, hikâye ve öykü anlamında kullanılmaktadır.¹⁴ Batı dillerinden İngilizcede legend, Fransızcada legende, Almancada legende, İtalyancada legganda, Macarca legenda, İspanyolca leyenda olarak geçmekte olan kelime Latince "legendus"dan gelmektedir. Arapçada efsane karşılığında "usture" olarak geçmektedir. Türkçede efsane yerine "söylence" kelimesi önerilmekle beraber, bu kelime henüz yaygınlık kazanmamıştır.¹⁵ Türkçe sözlükte ise efsane, "Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence veya gerçeğe dayanmayan asılsız söz, diye tarif edilmektedir.¹⁶ Batı dünyasında 20. Yüzyıldan itibaren arkaik toplumlarla ilgili yeni bilgi ve malumatların ortaya çıkmasıyla birlikte araştırmacıların, mit kavramı için, uydurma, kurmaca, koca karı masalı gibi tanımlamalar yerine arkaik toplumlarda olduğu gibi ondan "geçek bir öykü" olarak bahsedilmeye başlanmıştır.¹⁷ Nitekim bir antropolog olan Malinowski'ye göre de mit, toplumsal ihtiyaç ve isteklere dayalı, dinsel gereksinimleri ve ahlaksal özelemleri derinden doyurmaya yönelik eski bir gerçekliğin yeniden anlatılması, insan uygarlığı için yaşamsal bir katkı maddesidir.¹⁸ Mircea Eliade ise mite, eski kavimlerin kutsal öykü olarak bakar ve mitosların zamanın başlangıcında meydana gelmiş, yalnızca gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış tarihi anlatan olaylar olduğunu söyler.¹⁹ Dolayısıyla kutsal metinler nasıl bir anlam dünyasını açıp gösteriyorlarsa, efsaneler de aynı şekilde bir anlam ve inanç dünyasını açıp göstermektedirler. Anadolu efsanelerinde secde eden ağaçlardan söz eden insanların yaşadıkları, tarih ve anlatılan olaylar yeni olsa da tarih bilinci, aidiyet gibi unsurların yeni olmadıkları şüphesizdir.

Evrensel olan ağaç motifinin primitif toplum ve dinlerden günümüz evrensel din ve toplumlarına kadar her dönemde önemli bir kült konusu olmuştur. İnsanlar kendi doğumları, çocuklukları, gençlikleri ve ihtiyarlıkları ile ağaç arasında bir benzerlik görmüş ve onlarla ilgili mitler üretmiştir. Bu mitlere her toplum ve coğrafyada rastlanılmakla beraber en fazla örneğine eski Yunanlılar ile diğer Ari kökenli Avrupa toplumlarında rastlanılmaktadır. Frazer'e göre Avrupalıların dinsel tarihlerinde ağaçlara tapınma önemli bir rol oynamıştır. Keltlerden olan Druidlerin meşe ağacına, Romalıların önemli merkezlerinden olan Forum'da Romulus'un kutsal incir ağacına, Salvar'm, İsveç'in eski dini başkenti Uppsala'da içerisinde her türden ağacın olduğu koruluğa tapınmaları bilinmektedir. Soylu bir Romalının Diana kutsal koruluğundaki bir kayın ağacını kutsadığı, ona sarıldığı, gölgesinde uzandığı, dibine şarap döktüğü ve onu tanrıça olarak gördüğü anlatılmaktadır.²⁰ Tanrıça Athena'nın yerden çıkardığı zeytin ağaçları kutsal kabul edilmiş, devlet malı kabul edildiği için kesilmesi ve yakılması yasaklanmıştır.²¹ Yunan mitlerinde insanların ağaçlara tahvil edildiklerinden söz edilir. Efsaneye göre Tanrı Zeus dünyayı ateşe vermeye çalışan Phaeton'u öldürür, ancak ölenin kız kardeşleri onu gömdükten sonra ağabeylerinin mezarı başında sürekli ağlamaya başlarlar. Bu duruma üzülen Zeus onları, daima inleyen ve sarsılan kavak ağaçlarına dönüştürür.²² Kyparissos, bir gün ormanda avlanırken çok sevdiği geyiği yanlışlıkla öldürdüğü için çok üzülür ve kendini öldürür ve Apollon çok sevdiği dostunu "selvi" ağacına çevirir.²³ Yine Apollon tarafından kovalanan daphne, babası Peneus'u yardıma çağırır ve babası onu defne ağacına döndürür.²⁴ Klasik Yunan mitolojisinde Okeanos'un kızı olan Philyra, Kronos'la yasak ilişki yaşar ve tanrılardan

¹² Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009, s. 602

¹³ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005, s. 1403

¹⁴ Mehmet Kanar, Farsça Türkçe Sözlük, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 102

¹⁵ Nurettin Albayrak, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L M Yayınları, İstanbul 2004, S. 152

¹⁶ Türkçe Sözlük, s. 603

¹⁷ Ramazan Adıbelli, Mircea Eliade ve Din, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 199-200

¹⁸ B. Malinowski, İlkel Toplum, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki, Ankara 1998, s. 103-104

¹⁹ Mircea Eliade, Mitlerin Özellikleri, (Çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993, s. 13, Adıbelli, a.g.e., s. 203

²⁰ James Frazer I, Altın Dal, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 28, 56, 143-146

²¹ Colette Estin-Helene Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi, Çev. Musa Eran, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara 2002, s. 12

²² Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılâp Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, s. 59

²³ Can, a.g.e., s. 61

²⁴ Colette Estin - Helene Laporte, a.g.e., s. 200

şekil değişimi ister ve tanrılar onu ıhlamur ağacına çevirirler.²⁵ Prenses Phyllis, Demophon'la evlenmeye karar verir. Demophon az zamanda geleceğini söylemesine rağmen aylar geçer ama dönmez. Buna üzülüp ölen Phyllis'i Tanrılar yapraksız badem ağacına çevirir.²⁶ Baş Tanrı Zeus ve oğlu Hermes, Phrygia'da tebdil-i kıyafet yaparak kendilerinin Tanrı misafiri olduklarını söyler ancak halk onlara kapılarını açmazlar. Onlara kapılarını karı koca Philemon ile Baucis açar. Zeus onları da alıp dağa çıkar ve geride kalanlara beddua eder ve tüm halk sular altında kalır ve ölürlür. Aradan zaman geçer, Baucis ile Philemon ak saçlı ihtiyarlar haline gelir, kendileri dışında herkesin öldüğü o felaketten bahsetmeye başlarlar, tam da o sırada birbirlerinin dallanıp budaklandığını ve yaprak çıkardıklarını görürler. Baucis ıhlamur, Philemon ise meşe ağacına dönüşür.²⁷ Ağaca dönüşme mitine Çin'de de rastlanmaktadır. Çin'de hamile bir kadına tufan sırasında arkasına bakmaması söylendiği halde durup baktığı için dut ağacına dönüşür.²⁸ Güney ve batı Çin'de Miao-Kia'lar arasında, her köyün girişinde kutsal bir ağaç bulunur. Köyde yaşayanlar bu ağacın içinde ilk atalarının ruhunun oturduğuna ve onların yazgılarını yönettiğine inanırlar.²⁹

Cahiliye Araplarının inançlarına göre, melekler ve cinler bazı ağaçları kendilerine mesken seçmişlerdir.³⁰ Bengal masalında geçtiğine göre bir prens, uzak bir ülkeye gitmeden önce babasının sarayının avlusuna bir ağaç diker ve ailesine, diktiği ağacın kendi yaşamı olduğunu söyler. Onlara, ağacı yeşil ve canlı görürseniz, bilin ki her şey yolunda, ağacın bazı dallarının solduğunu görürseniz bilin ki hastayım, ağacın bütünüyle kurduğunu görürseniz anlayınız ki artık bu dünyada değilim.³¹

2.3. Tarihsel Arka Planı

Türklerin eski dinlerinin önemli sacayaklarından biri olan Yer-su kültürünün en önemli unsurlarından birisi hiç şüphesiz ağaç kültürüdür. İnsanlara iyilik yapacağına inanılan Yer-su ruhlarına inanan Türkler, özellikle ağaçlara büyük bir önem atfetmişlerdir. Oğuz Destanında da anlatıldığı gibi Türklerin ilk atalarından olan Dağ, Deniz ve Yıldız Han'ların gökten düşen kızıdan doğdukları, Gök-Han'ın ise ağaç kovuğundan gelen ve Yer-su ruhlarının gönderdiği kızıdan olduğuna inanılır.³² Oğuz Han'ın beylerinden biri savaşa giderken karısını da yanında götürür. Kendisi savaşta öldürülür ama karısı kurtulmayı başarır. Fakat kadın gebeliğin sonuna geldiği için ertesi gün doğum sancıları başlar ve hava soğuk olduğu için bir ağacın kovuğuna sığınmak zorunda kalır ve orada bir oğlan doğurur. Han çocuğa Kıpçak adını verir ve onu evlat edinir.³³ Uygurların menşesi efsanesinin anlatıldığı bir yazıtta da benzer motifler yer alır. Destana göre, Togla ve Selenga nehirlerinin birleştiği yerde kışın bile yaprakları dökülmeyen iki ağaç, iki dağın arasında yetişerek büyürlerken bir gün ağaçların arasına, gökten bir ışık iner ve iki yandaki dağlar da yavaş yavaş büyümeğe başlar. Bu duruma şahit olan halk hayretler içinde kalır. Uygurlar oraya doğru yaklaştıklarında kulaklarına tatlı ve güzel müzik nağmeleri gelmeye başlar. Uygurlar, aynı yere her gece bir ışık indiğini ve ışığın etrafında otuz defa şimşek çaktığını görürler. Bir gün geldiklerinde aynı yerde beş ayrı çadır görürler ve her çadırda bir çocuk oturmaktadır ve yanlarında onları doyurmaya yetecek kadar süt dolu emzikler bulurlar. Sonra çocukları alır ve beslenip büyümeleri için onlara sütanneleri ve dadılar tutarlar. Çocuklar büyüyüp konuşmaya başladıklarında Uygurlardan, anne ve babalarını sorarlar onlar da iki ağacı gösterirler. Çocuklar ağaçları gördüklerinde bir evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterirler.³⁴ Altaylı kavimlerde dünyadaki ağaçların en büyüğü olan devasa bir çam ağacından söz edilir.³⁵ Sibiry'a'da Abakan Tatarlarının efsanelerinde ise dünyanın ortasında, göklere kadar yükselen büyük bir demir dağ ve bu dağın üzerinde de yedi dallı bir kayın ağacı bulunmaktadır.³⁶ Altaylılarda bu ağaçların gövdesine belli sayıda basamaklar oyulmuştur. Şamanın göğe yolculuğu sırasında tırmandığı ağacın basamaklarının her biri göğün katmanlarını temsil etmektedir.³⁷

Türkler arasında en fazla kabul gören kayın ağacı olmuş ve ağaçların Şamanlarla ilgisi üzerinde durulmuştur. Efsaneye göre, Uryanhalarda bir şaman bir gök-kızını sever, fakat kız (peri) onun evli olduğunu öğrendiğinde

²⁵ Can, a.g.e, s. 468-469

²⁶ Can, a.g.e, s. 471

²⁷ Can, a.g.e, s. 39

²⁸ Joseph Campbell, Doğu Mitolojisi, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s. 374

²⁹ Frazer a.g.e, s. 157

³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 130

³¹ Frazer, Altın, age, s 289

³² Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 140

³³ Jean-Paul Roux, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Çev. Aykut Kazancıgil- Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 352-353; Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 141

³⁴ Roux, a.g.e, s. 344; Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 75, 190

³⁵ W. Radloff, sibiry'a'dan III, Çev. Ahmet Temir, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s. 7; Uno Harva, Altay Panteonu mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar, Çev. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015, s. 53

³⁶ Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 91

³⁷ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 64; Mircea Eliade, Şamanizm, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s. 10

topraktan onu ve karısını yutmasını sağlar. Sonra kendisi bir oğlan doğurup bir huş ağacının altına bırakır ve çocuk orada özsuyla beslenip büyür ve Şamanlar bu çocuğun soyundan türerler.³⁸

Yakutların efsanesine göre, Tanrı, insanların kötü ruhların elinde kırılıp gittiklerini gördüğünde yeryüzüne üç Şaman gönderir. Şaman çadırlarının her birinin önüne birer ağaç diker. Sonra da Şamanlardan ağaçlarının yanından ayrılmamalarını ister. Tanrı onların kötü ruhları nasıl yenecekleri ve insanlığa ne gibi iyilikler yapabileceklerini hep bu ağaçların altında tembih eder. Yakut Türklerinde gençler Şaman olmaya niyetlenince hemen bir ağaç diker ve bu ağaç büyüdükçe rütbeleri de artar, ancak Şamanın ölümü ile birlikte ağacı da yok edilir. Manas destanında Tanrıdan haber getiren aksakallı bir ihtiyar çocuğa bir kayın ağacı üzerinden seslenir ve ona iyi haberler verdikten sonra kaybolur. Kara-Atlı Han hikâyesinde de bir genç, hep kutsal kayın ağacına yakın durmuş ve ondan ilham almıştır.³⁹

Türkler Müslüman olduktan sonra da ağaçla ilgili inanışlarını devam ettirmişlerdir. Dede korkut hikâyelerinde kahraman basat, “atam adını sorarsan kaba ağaç, anam adını sorarsan kağan arslan” demektedir.⁴⁰ Özellikle تنها yerlerde yalnız ağaçlar, kışın da yapraklarını dökmeyen, yaşlı ve büyük ulu ağaçlar, şifa kaynağı görülen ağaçlar kutsal kabul edilmiş ve Anadolu coğrafyasında birer ziyaret yeri haline getirilmişlerdir. Bunların en güzel örneklerine Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî’de rastlanmaktadır. Menkabeye göre, Hacı Bektaş Sulucakaraöyük’e geldiğinde, onun gerçek bir veli olduğunu kimse anlamaz, köyü terk etmesine de ses çıkarmazlar. Ancak gerçeği anladıklarında peşine düşüp onu geri getirmek isterler fakat o, gelenlerden kurtulmak için Hırka Dağı denilen yüksek bir tepenin üstündeki ardıç ağacına gelir ve ondan kendini saklamasını ister. Ağaç derhal dal ve yapraklarıyla bir çadır biçimini alır, Hacı Bektaş’ı içinde saklar ve onu bulamazlar.⁴¹ Anadolu’da kutsal kabul edilen diğer bir ağaç ise kavaktır. Menakıb-ı Koyun Baba’da anlatıldığına göre, şeytanlardan kaçan Koyun Baba, ortadan yarılıp kendisini içine alan bir kavak ağacı tarafından korunur.⁴² Kavak ağacının, Peygamberlerden birini dalları arasında düşmanlarından gizlediği söylenir.⁴³

XV yüzyıl Osmanlı kroniklerinde geçtiğine göre I. Murad o kadar uğraşmasına rağmen İnceğiz Kalesi’ni bir türlü alamaz. Biraz dinlenmek üzere ulu bir kavak ağacının dibine oturur ve fetih için dua eder. Kısa süre sonra kalenin düştüğü haberi getirilir. Sultan, altında dua ettiği kavak ağacına Devletlû Kaba Ağaç adını verir.⁴⁴ Anadolu’da Tahtacılar olarak bilinen ve geçimlerini ağaç keserek sağlayan kişiler en çok sarıçam, ladin, köknar ve ardıç ağaçlarını, Yörükler ise karadut, çınar ve katran ağacını kutsal sayarlar.⁴⁵ Tahtacılar mezarlık ve ziyaret yerlerindeki ağaçların tamamını, ormandaki çok yaşlı ağaçları da ulu ağaç olarak gördükleri için onları kesmezler. Kestikleri takdirde başlarına bir kaza geleceğine inanırlar.⁴⁶ Türk kültürü ve halk inanışlarında göğün ortasında yetişen tuba ağacı, hayat ve kader ağacı olarak görülür. Ağacın çok büyük ve üzerinde milyonlarca yaprağı olduğu ve bu yaprakların her birinin bir insanın hayatını temsil ettiği ve eğer bir insan ölürse ağaçtan bir yaprağın düşeceğine inanılır.⁴⁷

2.4. Secde Eden Ağaçlar

2.4.1. Sultan Fahriye

Sultan Fahriye’nin doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşadığı düşünülmektedir. Anlatılanlara göre, Sultan Fahriye üç yetim kız kardeşin en küçüğüdür ve bunlar, abdestlerini alarak Kadir Gecesi sabaha kadar ibadet ederler. Sultan Fahriye, gece vakti dışarı çıktığında evlerinin önündeki ağaçların kibleye dönüp secde ettiklerini görür. Kardeşlerini çağırır bu durumu onlara gösterir fakat onlar bir şey görmediklerini söylerler. Bunun üzerine Fahriye başındaki yazmasını secde için eğilen ağaçların en uzun dalına bağlar. Sonra da içeri gidip yatağına yatar ve uyur. Uyandığında gece olanları annesi ve kız kardeşlerine anlatır ancak annesi ve kardeşleri onun rüya görmüş olduğunu düşünerek ona inanmak istemezler. Ancak dışarı baktıklarında onun yazmasının ağaçların en uzun dalında bağlı olduğunu görürler. Kızının doğru söylediğini anlayan annesi ve kardeşleri eve döndüklerinde onun ölmüş olduğunu görürler, onun ermiş biri olduğunu anlarlar,

³⁸ Mircea Eliade, Şamanizm, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s. 104

³⁹ Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 94

⁴⁰ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 65

⁴¹ İskender Oymak, Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya’daki İzleri; Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, Elazığ 2001, s. 60; Ocak, a.g.e., s. 128

⁴² Ocak, a.g.e. s. 129

⁴³ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999, s. 77

⁴⁴ Ocak, a.g.e., s. 140

⁴⁵ Ocak, a.g.e.,s.135

⁴⁶ Ali Selçuk, Tahtacılar Mersin Tahtacıları Üzerine Araştırma, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 232-233

⁴⁷ Uno Harva, Altay Panteonu mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar, Çev. Ömer Suveren, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015, s. 55

ağlar, sızlar dövünürler ama artık çok geçtir. Sonrasında türbesi yapılır. Günümüzde türbesi, Zahit Mahallesi Cami'nin önündeki bahçenin içerisinde. ⁴⁸

2.4.2. Kavak Ağacı ve Çoban Pınarı

Kavak ağacı ve çoban pınarı, Kahramanmaraş Afşin'den Ashab'ı Kehf'e giden yol üzerinde Emirli köyü sınırları içerisinde. Rivayete göre Yediler sığınacakları mağaraya doğru giderken çok susarlar ve çoban Kefeştetayyüş ile karşılaşır. Onun, su kaynaklarından haberdar olabileceğini düşünerek susadıklarını söylerler. Yakınlarda su olmadığını bilen Kefeştetayyüş, elindeki asayı yere vurmasıyla birlikte oradan su çıkar ve ondan kanıncaya kadar içerler ve o günden sonra pınara "çoban pınarı" denilir. Bitmek tükenmek bilmeyen pınar o günden sonra şehrin içme suyu olur ve yedi kola ayrılarak her birinin üzerine birer su değirmeni inşa edilir. Çoban pınarındaki balıklar kutsal kabul edildiğinden avlanması hoş karşılanmaz ve bu balıkların pınarın gözünde saklandıklarına inanılır. Çoban Pınarının üzerinde inşa edilen camide ara vermeksizin kırk gün sabah namazı kılanların, olağanüstülüklerle şahit oldukları anlatılır. Bunlardan biri camiyi süpüren genç bir kızın, diğeri ise cemaatle namaz kılan ve namaz çıkışında sır olan birinin hikâyesidir. Anlatılanlara göre, sabah namazını sürekli camide kılan kişiler, oraya vardıklarında camiyi süpüren genç bir kızla karşılaşır ve onun aniden kaybolduğunu görürler. Yine kendileri ile namaz kılan tanımadıkları birinin, aynı safta sabah namazı kıldığını, ancak namaz bitiminde kimsenin konuşmasına imkân vermeden sır olduğunu söylenir. ⁴⁹ Anlatıldığına göre, cemaat camide sabah namazını kılarken Çoban Pınarı'nın yaklaşık yirmi metre güney batısında olan bir kavak ağacı da cemaatle beraber secdeye varır. Bu duruma sürekli şahit olan köyden bir kadın, kavak ağacının önce kendi etrafında döndüğünü, sonra zikir çektiğini ve cemaat secdeye vardığında onun da secdeye vardığını söyler. Ancak ona kimse inanmaz. Bu duruma üzülen kadın, ağaç yine bir gün secdeye vardığında başındaki kırmızı yazmasını onun en üst dalına bağlar. Ağacın en uç dalına bağlı olan yazmayı gören cami cemaati aralarında tartışmaya başlar. Sonra cami cemaatinden olan ve çevrede saygınlığı ile bilinen ulu zat, kadına: "Bugün bir sırrımızı ifşa ettiniz, biz yarın sabah namazında secdeye vardığımızda ağaç da secdeye varacak o zaman yazmanı ağaçtan geri al." der. Kadın sabah namazında ağaç yeniden secdeye vardığında bağladığı yazmasını tekrar çözer. ⁵⁰

2.4.3. Kandil Gecelerinde Secde Eden Ağaçlar

Ülkü Önal, hocası Saim Sakaoğlu'nun yeni çıkan efsaneler kitabını alır ve ondan bir bölümü annesiyle paylaşır. Kitapta yazdığına göre bir gün bir ağaç yere kadar eğilir (secde eder). Bu durumu gören bir kadın, kendisine inanılmayacağını düşünerek ağacın eğildiği sırada başındaki yazmasını çıkarır ve ağaca bağlar. Bu efsaneyi duyduğunda annesi, aynı efsane bizde de anlatılır der ve şunları aktarır. "Kandil gecelerinde ağaçlar yere secde edermiş, kadının biri görmüş yazmasını bağlamış, anlatmış inanmamışlar, sabahtan bakmışlar ki yazma ağacın tepesinde sallanıyor, ancak Allah'ın iyi kulları bunu görür." dediğini aktarmıştır. Annesinin yine çocukluğunu anlatırken kandil geceleri ağaçların eğildiğini görmek için dışarıya çıkıp ağaçlara baktıklarından söz etmiştir. ⁵¹

2.4.4. Yaşmaklı Ağaçbaşı

Yaşmaklı Ağaçbaşı, Giresun-Tirebolu'ya kırk elli kilometre mesafe yaylaların yol güzergâhı üzerinde ağaçlık bir alandır. Yazın yaylalara çıkan aileler dönüğe geçmişlerdir. İşte o ailelerden biri Ağaçbaşı denen yerdeki Hanlar'ın birinde geceyi geçirmek üzere yüklerini boşaltırlar. Ancak o gece Kadir Gecesidir ve gecenin belli bir saatinde bütün mahlûkat Allah'a secde edermiş. Akşam yemeği yenildikten sonra yorgun olan yaylacılar derin bir uykuya dalar. Ama içlerinde beş, altı aylık bir bebeği olan bir de gelin varmış ve o, çocuğun ağlamasıyla uyanmış ve başındaki yaşmağı güzelce yıkamış ve ıslak yaşmağı bahçede yere kapanan çam ağaçlarının birinin başına bağlamış. Sabaha kadar kurusun yarın sabah alır başıma sararım, demiş. Sonra da hana girip çocuklarıyla yatıp uyumuş. Sabah uyandığında, gece yerlere secde edercesine yatan ağaçların tamamı dimdik ayakta durduklarını, serdiği yaşmağın ise ağacın tepe ucunda aynı bağladığı vaziyette sallanmakta olduğunu görmüş. Hayretler içinde kalan gelin, gecenin mübarek Leyle-i Kadir gecesi olduğunu, gece gördüğü ağaçların ise esasında Allah'a secdeye vardıklarını anlamış. O günden sonra Yaşmaklı ağaç ve gelinin ismi hep yad edilegelmiş. ⁵²

2.4.5. Kızlar Kavağı

Kızlar Kavağı, Şarkikaraağaç Çiçekpınar kasabasının girişindedir. Anlatılanlara göre Çiçekpınarlı bir kız, kavaklığın yakınındaki evlerin birine gelin gider. Gelin yeni evinde mutludur, her gün sabahları erkenden kalkıp namazını

⁴⁸ Hayrettin Rayman, Bayburt Efsaneleri, Özer Ofset Matbaacılık, Bayburt 2001, s. 70; Özlem Ünal, Bayburt'taki Ziyaret Yerleri ve Buna Bağlı İnanışlar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (2014), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 141

⁴⁹ Sır olan erkeğin, Hızır (as), camiyi süpüren kızın ise pınarın balıklarından olduğuna inanılmaktadır.

⁵⁰ Hamza Karaoğlu, Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s. 329-331

⁵¹ Ülkü Önal, "Yazmama Katkıda Bulunan Hoca: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu" Saim Sakaoğlu'na Armağan, Kömen-SOTA Yayınları, Konya 2006, s. 230.

⁵² Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, "Yaşmaklı Ağaçbaşı", Efsanelerimiz, İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması, s. 34; Pervin Ergun, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 661

kılmaktadır. Bir gün, pencereden dışarı baktığında dışarıdaki kavakların da tıpkı insanlar gibi secdeye vardıklarını ve namaz kıldıklarını görür. Sonra gördüklerini ev halkına anlatır ama kimse ona inanmaz. Gelin sonraki günlerde de ağaçların secde olayına defaten şahit olur ve bir gün yine secdeye varan kavakların yanına gider ve başındaki alı çıkarıp kavaklardan birinin ucuna bağlar. Sonra da olanları ev halkına anlatır. Onlar, dışarı çıktıklarında gördükleri karşısında hayrete düşerler zira gelinlerinin alı kavağın en uç dalında sallanmaktadır. Artık gelinlerine inanırlar. Kızlar kavağı o günden sonra bir ziyaret yeri haline getirilir ve bir türbe gibi görülür. Burası, özellikle Hıdırellez’de gençler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler dileklerinin kabul olacağına inanarak kavağa çivi çakıp dilekte bulunurlar.⁵³

2.4.6. Secde Eden Dut Ağacı

Denizli’nin Kale ilçesi eski Teyner köyü yakınlarında bulunan Koyun Baba yatırının yakınında bu dut ağacı vardır. Anlatılanlara göre dut ağacı, Koyun Baba’nın diktiği âsanın yeşermesiyle olmuştur ve günümüzde yaşamaya devam etmektedir. Yöre halkına göre dut ağacı namaz kılan bir insan gibi durmakta ve secdeye varıp Allah’a ibadet etmektedir. Yatırın yakınlarında olan sekiz dokuz asırlık çınar ağaçlarının da Koyun Baba tarafından korunduğuna inanılmaktadır.⁵⁴

2.4.7. Cemde Ağaçların Secde Etmesi

Bingöl’ün Kığı ilçesi Karer köyünden Selçuk Sevin Dede’nin annesinden duyduğu anlatıya göre dokuz mart günü Hz. Ali’nin doğum günü kabul edilmektedir. O gün geldiğinde herkes kutlamalara katılmakta ve akşamında ise Büyük Cem yapılmaktadır. O zamanlar genç bir kız olan Selçuk Dede’nin annesi, Cem ritüeli sırasında dışarı çıktığında bütün ağaçların yere eğildiklerini ve secde ettiğini görüyor. Durumu içerdekilere anlatmak istese de onların kendisine inanmayacaklarını ve alay edeceklerini düşünür. Dolayısıyla ağaçlar secdede iken başındaki yazmayı hemen ağacın en yüksek dalına bağlıyor ve içerideki misafirlere dışardaki tüm ağaçların secdeye gittiğini ve kendisinin de bu sırada yazmasını ağacın dalına bağladığını söylüyor. Ceme katılanlardan birkaç kişi onun doğru söylemediğini düşünüyorlar ancak dışarı baktıklarında genç kızın yazmasının ağacın tepesinde olduğunu görüyorlar.⁵⁵

2.4.8. Ulu Çınar Ağacı

Ulu çınar ağacı, Antakya merkez ilçeye bağlı Ogunlar (Kırkbuçuk) köyünün çeşmesinin başındadır. Köyden genç bir kız günün birinde testisine su doldurmak üzere çeşme başına gelir. Bu sırada çınar ağacının secdeye eğildiğini görür. Bu gördüklerini köye gidip anlatmak isterse de köylülerin kendisine inanmayacaklarını düşünerek boynundaki eşarby çıkarıp çınar ağacının en uç dalına bağlar. Sonra da köye gidip gördüklerini anlatır ama kimse ona inanmaz, ancak çeşme başına gelip eşarbyın çınarın en ucunda bağlı olduğunu gördüklerinde buna inanırlar.⁵⁶

2.4.9. Secde Eden Kavak Ağacı

Secde eden ağaç, Eskişehir’in Günyüzü ilçesi Ayvalı köyünde bir ninenin bahçesindeki kavak ağacıdır. Bir Kadir Gecesinde kadın sabah namazına kalktığında bahçesinden sesler gelir. Pencereden bahçesine baktığında kavak ağacının secde ettiğini görür. Durumu köy halkına anlatsa da insanlar böyle bir şeyin olamayacağını söyler ve ona inanmazlar. Nene, ertesini yılın kadir gecesini bekler ve ağacın yine secde ettiğini görür ve hemen yanına giderek ağacın yere yakın olan uç kısmına yazmasını bağlar. Sabah namazından sonra ağaç secdeden doğrulur, kadın durumu tekrar anlatır, köylüyü toplar ve ağacın yanına getirir. Köy halkı, ninenin ağacın üstündeki yazmasını gördüklerinde ona inanırlar.⁵⁷

2.4.10. Secde Eden Ağaçlar

Sivas merkez ilçeye bağlı Gazi köyünde çok eskiden Fatma nine isimli yaşlı kadın yaşar. Nine, her gece saat on ikiden sonra köyün aşağısında olan ırmağın kenarında, “Kuyucak” denen yerde ırmaktan abdest alır ve aynı yerde namazını kılar ve geri döner. Anlatılanlara göre nine, yine bir gece namaz kılmak için ırmağın kenarına iner namaz kılarken etrafındaki kavak ağaçlarının da kendisiyle beraber secdeye gittiklerini fark eder ve bu durumu gelip köylülere anlatır ama kimse onun söylediklerine inanmaz ve hatta onun yaşlılıktan bunadığı, delirdiğini düşünürler. Buna dayanamayan Fatma Nine köyün yaşlılarına gider ve başındaki örtüyü göstererek, yarın ırmağın kenarına gelirsiniz olanları gözlemlenizle görürsünüz der. Fatma nine o gece namaz kıldıktan sonra secdedeki en uzun kavağın ucuna, başındaki örtüyü çıkarıp bağlar. Sabah ırmağın kenarına inen köylüler, kavağın tepesinde onun başörtüsünü görünce

⁵³ Saim Sakaoğlu, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 196-197

⁵⁴ M. Metin Türkteş, Denizli Efsaneleri, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Denizli 2012, s. 99

⁵⁵ Recai Bazancir, Bingöl Efsaneleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010, s. 108

⁵⁶ Ergun, a.g.e., s.230

⁵⁷ Necati Demir, Türk Efsaneleri, Edge Akademi, Ankara 2013, s. 212

şaşırlar. Kavağın ucundaki örtüye bakarak Fatma ninenin bu yaşlı haliyle kavağa çıkamayacağını anlar ve ona inanırlar.⁵⁸

2.4.11. Secde Eden Dut Ağacı

Dut ağacı, Kahramanmaraş Andırın ilçesi Efirazlı köyü Akpınar obasında “Akdam” olarak bilinen ziyaret yerinin müstemilatı içerisinde. Akdam keramet sahibi olduğu söylenen “Ocak” kabul edilen bir aileye aittir. Dut ağacının secde etmesi öncesinde buradaki diğer kutsal nesnelere söz etmek önemli olacaktır. Anlatılanlara göre Akdam’da kullanılmak üzere yirmi beş kilometre uzaklıkta olan bir dağda hezen⁵⁹ kesilir ve eve getirilmek istenir. Birkaç kişi ne yapsa da kesilen ağacı yerinden kaldıramaz ve diğer köylülerden yardım isterler. Kırk elli kişiden oluşan köylü grup ne kadar çaba gösterse de onlar da hezeni yerinden hareket ettiremez ve yeniden köylerine dönerler. Aradan birkaç gün geçer. Evin gelini sabah namazını kılmak için uyandığında dışardan birtakım sesler geldiğini duyar. Dışarı baktığında köylülerin getiremediği hezenin kendiliğinden gelip direklerin üzerine konduğunu görür. Hezenin geldiği gün evlerine bir çift de yeşil terlik (papuç) gelir. O günden sonra yörede ağzı eğrilenler Akdam’a gelir ve aileden birinin pabuçla eğrilen tarafa vurmasıyla hastalık düzeler. Aynı şekilde kendiliğinden gelen hezen de yöre halkı tarafından kutsal kabul edilir. Akdam’ı ziyarete gelen hastalar ondan bir parça kopararak yanlarında taşırlarsa hastalıklarının geçeceğine ve bir daha hiç hasta olmayacaklarına inanırlar.

Akdam’ın kible yönündeki dut ağacı da yöre halkı tarafından kutsal kabul edilir. Anlatılanlara göre ocaklı aileden bir genç komşu köyden bir kızla evlenir. Namazını hiç geçirmeyen yeni gelin ezanla beraber her gün sabah namazını kılmak için uyanır. Ancak ilk günden itibaren sabah namazını kılarken bahçedeki dut ağacının da kendisi ile beraber rükû ve secde ettiğini fark eder. Birkaç gün sussa da durumu çevresindekilere anlatır. Ancak ona kimse inanmaz. Bu duruma çok üzülen gelin, yine bir sabah dut ağacının secdeye vardığını gördüğünde başındaki tülbendi çıkarıp ağacın en tepe dalına bağlar. Aile fertleri uyandıklarında dutun başında gelinlerine ait bir tülbent olduğunu görür ve gerçekten de dut ağacının secde ettiğini anlarlar. Zaman içerisinde yeşil terlik kendiliğinden kaybolur, Akdam yıkılır ve yalnızca doğu duvarı kalır. Aile, damı yeniden yapmak isterlerse de bunu başaramazlar zira bu işe teşebbüs eden kişiler bir anda ölüverirler. Bu durum, Akdam’ın da yeniden eski haline kavuşmak istemediği şeklinde yorumlanır.⁶⁰

2.4.12. Zeytin Ağacının Secde Etmesi

Manisa Turgutlu-Alahıdır Köyü’nün Zeytindere denilen yerinde çok eskiden Zeytincik adında bir vilayet varmış. Bu vilayette yaşayan ihtiyar bir kadın gecenin fecir vaktinde kalkar ve avluya çıkar. Baktığında avludaki kocaman zeytin ağacının yere serilmiş olduğunu gördüğünde ağacı gece esen rüzgâr tarafından devrildiğini düşünür. Sonra ağacın yapraklarını yemesi için buzağıyı getirip ağacın dalına bağlamış⁶¹ ve sonra da içeri gitmiş. Kuşluk vakti avluya çıkıp baktığında ne görsün, yıkıldı zannedip buzağıyı bağladığı ağaç ayağa kalkmış, kendisiyle birlikte buzağıyı da havaya kaldırmış. Başlangıçta buna pek anlam veremeyen ihtiyar kadın, sonradan ağacın yıkılmadığını, sabah vaktinde Tanrı’ya secdeye vardığını anlamış.⁶²

2.4.13. Secde Eden Kavak

Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları adlı eserinde Kahramanmaraş Göksun ilçesinde bir kavak ağacının secde ettiğinden söz eder, ancak Göksun’un hangi köy ya da mahallesinde olduğu hakkında bilgi vermez. Onun anlattığına göre kavak ağacı rüzgârdan güneye doğru devrilir ve halkın onu “Kavak secde etti” secde etti şeklinde yorumladıklarını ve fakat öğretmenlerin buna kızarak kavağı kestiklerinden söz eder.⁶³

2.4.14. Kavak Ağacı

Anlatılanlara göre, Mersin Gülnar ilçesinde Gofıur Deresi’nin kenarında çok büyük bir kavak ağacı varmış. Askerin biri oradan geçtiği sırada kavak ağacının secde ettiğini görmüş, o günden sonra kutsal kabul edilen ağaca insanlar her türlü dilek ve hastalıkları için gidip çaput bağlamakta ve dilek tutmaktadırlar. Yolu olmadığı için atlar ve katırlarla gidilen ağacın yanında çocuklara banyo yaptırılmaktadır.⁶⁴

⁵⁸ Demir, a.g.e., s. 212-213

⁵⁹ Ahşap ve kerpiç evlerde damların üzerine konulan kalın, büyük, sağlam ve düzgün ağaç, kırıç

⁶⁰ Karaoğlan, a.g.e., s. 271-272

⁶¹ Ağacın kırılmış ya da yıkılmış olduğunu düşünerek ahırdaki hayvanların ağaca bağlanması uygulamasının, Malatya’nın Darende ilçesinde de olduğu söylenir. Anlatılanlara göre, temiz kalpli ve herkesin takdirini kazanan bir nine vardır. Nine bir ses duyup gece dışarı çıkıp baktığında, koskoca bir ağacın yere paralel olarak yattığını görür. O, ağacın kökünden yıkıldığını düşünerek yaprakları yemesi için hemen gidip ahırdaki keçiyi çıkarır ve ağaca bağlar. Sabah ağacın yanına geldiğinde ağacın eskisi gibi dikilmiş ve keçinin de havada asılı olduğunu görür. Durumdan haberdar olan köylüler gelip ipini keserek keçiyi kurtarırlar. Necati Demir, a.g.e., s. 313

⁶² Ergun, a.g.e., s. 507

⁶³ Ali Rıza Yalman (Yalgın), Cenupta Türkmen Oymakları, (Hazırlayan Sabahat Emir) C.I-II, Ankara 1977, s. 362-363

⁶⁴ Ergun, a.g.e., s. 516

2.4.15. Secde Eden Çınar

Antakya’da eski adı Kırkbuçuk, yeni ismi Olgunlar olan köyün çeşmesinin başında ulu bir çınar ağacı bulunmaktadır. Anlatıldığına göre genç bir kız, günün birinde testisine su doldurmak üzere çeşme başına geldiğinde, çınar ağacının secdeye vardığını görür. Burada gördüğü şeyi köye gidip anlatmak isterse kendisine inanmayacaklarını düşünen kız, boynundaki eşarbi çıkarıp çınar ağacının en uç dalına bağlar. Sonra da köye gidip gördüklerini yakınlarında anlatır, ama genç kıza hiç kimse inanmaz. Sonra gelip gelip eşarbin çınarın en ucunda bağlı olduğunu gördüklerinde kızın doğru söylediğini anlarlar.⁶⁵

2.4.16. Kadir Gecesi

Yalnızca Kadir gecesi değil diğer kandil gecelerinde de semanın açıldığı, perdenin kalktığı o gecede, ağaçların secde ettiği inancı Anadolu’nun her bölgesinde anlatılmaktadır. Yaşar Kalafat’a göre aynı ya da benzer inanış diğer Türk topluluklarında da yoğun bir şekilde anlatılmaktadır.⁶⁶ Anlatılanlara göre bir gün bir anne yetim oğluna, oğlum: Kadir Gecesinde bütün mahlûkatlar secde eder, o gün ağaçlar de yere secde edip yere değer, o ağacın secde ettiğini gören, dallarına yapışan kim olursa olsun Allah’tan her ne isterse onun dileğinin kabul olacağı söyler. Annesinin dediğini aklına koymuş olan çocuk, bir sene bekler ve o gece olduğunda ağaç secdeye varır ve çocuk ağacın dallarına yapışır ve: “Allah’ım bana öyle bir kuvvet vermelisin ki kimse beni yenmesin.” der ve çocuğun dileği kabul olur.⁶⁷

2.4.17. Zive Efsanesi

Konya Zive’de günümüzde yok olduğu ve yalnızca ören yeri kaldığı söylenen bir köy varmış. Evlerin yanı başında ise bir kavak ağacı vardır. Köye dışarıdan bir gelin alınır ve gelin sabahın erken saatlerinde başına alı alır ve Zirve’de ağacın yanındaki çeşmeye suya gider. Gittiği yerdeki kavak sabahları secde eder Allah Allah dermiş. Gelin eve gelir ve kayınpederine, pınarın karşısındaki çeşmenin başındaki kavak ağacının secde ettiğini gördüğünü söylemiş. Ancak geline inanmamış ve onun aklından şüphe etmiş, kendi aralarında hiç kavak secde eder mi diye konuşmuşlar. Ertesi gün gelin suya vardığında yine aynı kavak ağacının secdeye eğildiğini gördüğünde başındaki alı çıkarıp kavağın başını örtmüş sonra da gelip kayın pederine ağacın secde ettiği sırada başındaki alı onun başına örttüğünü söylemiş. Gidip ağaca baktıklarında ağacın başındaki alı görmüşler ve ondan sonra ağaç karaağaç olmuş. Üç kişinin kucaklamayacağı kadar büyük olan ağacın ortası oyukmuş ve oraya siyah pekmez gibi su birikirmiş, insanlar çapıt götürür batırır sonra da gav olan çaputu yakarlarmış. Zive’de şimdi yedi kardeş bir yerde yatmaktalarmış.⁶⁸

2.4.18. Karaağaç

Sivas Divriği ilçesi İkizbaşak (Kömek) köyünde kutsallığına inanılan çok sayıda karaağaçlar vardır. Bunlardan bir tanesi ise adak yeri olarak ziyaret edilmektedir. Anlatılanlara göre köyün içerisindeki ağaçlardan biri Kurban Bayramı gecesi secdeye varır. Sabahın erken saatleri olan seher vaktinde pınara giden bir kadın bunu görür. Kadın bu duruma şahit olunca karaağaç secdeye indiği gibi kalır ve bir daha da doğrulamaz. Sonrasında kadın, olup bitenleri köylülere anlatır. Ancak kadın ağacın secdeye indiğini gördüğü için çok fazla yaşamaz ve ölür.⁶⁹

O günden sonra ulu karaağaç adak yeri olur. Üzerinden yüzlerce yıl geçtiği için ağaç zaman içerisinde çürür ve adak yerinde yalnızca duvar kalıntıları ve taş yığınları kalır. Buraya sürk çıbanı çıkaran çocuklar getirilir. Sürk Ocaklı kişiler, çıbanların üzerine adak yerinden aldıkları toprağı suyla kararak çıbanın üzerine sürerler.⁷⁰

2.4.19. Kara Selvi Dedesı

İzmir’in Urla ilçesinde “Yatır” olarak bilinen yerin yanında çok büyük bir kara selvi ağacı bulunmaktadır. Yöre halkının kutsal olarak gördüğü mekânda bulunan ağacın secdeye vardığını görenler olmuştur. Yine yatırda yatan Dede’nin, kasaba insanları tarafından sabah erken saatler veya akşamları ağaçları suladığına şahit olduğu belirtilmiştir. İnsanlar buraya çeşitli adaklar için gelmektedirler. Dilekleri gerçekleştiğinde ise yatıra gelerek iki rekât namaz kılıp dua etmekte ve adaklarını keserek gelenlere ikram etmektedirler.⁷¹

⁶⁵ Ergun, a.g.e., s. 589

⁶⁶ Konu ile ilgili bilgi için bkz. Yaşar-Kalafat, Halk İnançlarından Mitolojiye 1, Ankara 2009, s. 244; - Türk Halk Edebiyatından Türk Halk İnançlarına, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, s.144-Azerbaycan İran Anadolu Irak Halk İnançları Hattı, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 325; - Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini, Ankara 1978, s. 90

⁶⁷ Ergun, a.g.e., s. 623

⁶⁸ Seyit Emiroğlu, Konya Efsaneleri (İnceleme-metin), Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, s. 278-279; Ergun, a.g.e., s.647-648

⁶⁹ Anlatıldığına göre Safranbolu mezarlığında bulunan Şeyh Mustafa Türbesi’nin yanında bulunan sakız ağacının zaman zaman şeyhin türbesine karşı secde ettiği görülür. Ancak bu duruma şahit olanların fazla yaşamayıp kısa sürede öldükleri söylenir. Eyüp Akman, Safranbolu’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 77

⁷⁰ Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2001, s. 73-74; Ergun, a.g.e., s. 725

⁷¹ Ergun, a.g.e., s. 768 Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas

2.4.20. Kavak Ağaçları ve Balıklı Pınar

Kavak ağaçları, Elbistan-Demircilik beldesinin bir kilometre kuzeybatısında Balıklı pınarın yanındadır. Anlatılanlara göre Hz. Ali'nin yolu bir gün Demircilik mahallesine düşer. Bu sırada Düldül çok susamıştır. Ön ayaklarını vurmasıyla birlikte su kaynamaya başlar, balıklar da ortaya çıkar. Kaynayan pınardan hem Hz. Ali ve hem de atı Düldül kanıncaya kadar içerler. Pınarın on beş metre güneyinde bulunan ve yükseklikleri on metrenin üzerinde olan sıra sıra dizilen kavak ağaçları hem Hz. Ali ve hem de atı Düldülü görürler. Köyde “Bektaşî divanesi” olarak tanınan bir kadın, yaz kış, yağmur çamur demeden gider ve oradaki pınarı, pınarın yanındaki Düldül'ün ayak izini ve diğer kutsal nesnelere ziyaret eder ve niyazda bulunur. Kadın, komşu ve köylülerine ziyaret yerinin güneyindeki kavak ağaçlarının cuma akşamları ve bazı dini gün ve gecelerde pınara karşı secdeye kapandığını söyler ama ona kimse inanmaz. Kadın, bir gün ağaçlar yine secdeye vardıklarında başındaki eşarbi çıkarır ve ağaçlardan uzun olanının en uç noktasına bağlar. Köylüler, ertesi gün gelip baktıklarında en büyük ağacın tepesinde kadının bağladığı eşarbi görürler. O günden sonra ağaçlar yöre halkı tarafından kutsal kabul edilir ve ağaçların dalları kuruyup yere düşse de onlara kimse dokunamaz.⁷²

2.4.21. Secde Eden Çınar

Çınar ağacı, Hatay ili İskenderun ilçesi Bekbebe Köyünde değirmenin hemen önündedir. Önünden değirmen suyu geçen çınar ağacı zengin kol ve yapraklarıyla gölgesinde pek çok kişiyi istirahat ettirecek kadar büyüktür. Anlatıldığına göre, altmış yetmiş yıl önce bir kabile konaklamak için çınarın altına gelip oturur. Bu sırada ağacın kol ve dalları güneğe doğru secde eder vaziyette eğik bir haldedir. Kabile bir gün bazı yiyecek ve giyecek eşyalarını çınarın eğik kolları üzerine yerleştirir. (bazı anlatılarda ise eğik dallarına develerini bağlarlar) Sabah uyandıklarında bir de ne görsünler ağacın kolları doğrulmuş ve eşyaları havada sallanmaktadır. Bu durum, çınarın ibadet ettiğine delil sayılmış ve o günden sonra çınar ağacı, Bekbeleliler tarafından kutsal kabul edilir.⁷³

2.4.22. Allıkavak

Allıkavak, Konya Seydişehir ilçesi Gökyurt köyündedir. Anlatılanlara göre asırlar önce köye yeni bir gelin gelir. Gelin evin çamaşır, bulaşık, banyo, gibi evin her türlü ihtiyacını karşılamak için suyu bu adı geçen pınardan taşır. Yeni gelen gelin, gece sular ihtiyaçtan harcanıp bittiğinde kayınvalidesine mahcup olmamak için sabah namaz vaktinde pınarın yolunu tutar. Gelin yöre ve mahallenin acemisidir, bu olay da geldiğinin ilk gecesi veya ikinci üçüncü gecesinde olur. Çeşmeden testileri doldurup geri döneceği sırada sabah ezanı okunmaya başlar ve namazında niyazında olan gelin, abdest alır ve namazını da orada eda etmek ister. Gelin namaza durur ve tam secde vardığında yanı başından bir hışırtı duyar, ancak namazına devam eder. Namazı bitirdiğinde, çeşme başındaki boyları otuz metreden yüksek olan üç kavak ağacının da secde ettiklerini ve namaz kılar bir vaziyette olduklarını görür. Gelin, kavak ağaçlarının bu durumunu kocasına haber vermek ister ancak belki de kendisi gidince ağaçlar secdeden doğrulurlarsa bunu kimseye inandıramam diye düşünür. Başındaki kırmızı şalı çıkarıp kavakların en uzun olanın uç dalına bağlar. Sonra da su dolu testisini omzuna atıp eve gelir. Eve gelip kocasını uyandırır ve ona, pınarın başındaki kavakların kendisiyle secdeye vardığını söyler. Kocasına ona inanmak istemez ama gelin ısrar eder. Sabah bütün köylü bu hikâyeyi duyar ve çeşme başına koşarlar ve bakarlar ki gelinin ifade ettiği nişane doğru ve kavağın tam zirvesinde. Köyün cesur ve çevik insanları kavağın tepesindeki geline ait o alı oradan almak ister ama bunu başaramazlar. O günden sonra da kavağa Allıkavak, mahalleye de Allı mahalle denilir.⁷⁴

2.4.23. Haksız Hasan Türbesi

Kütahya Hisarcık ilçesi Şeyhler Köyünde bir mevsimde çok fazla yağmur ve tolu yağar. Köyün her yerini sel almak üzereyken köylüler, yörede kerametleri ile tanınan Haksız Hasan Türbesi'nden yardım istemeye karar verir ve ona; ne yatıyorsunuz köyümüz yok oluyor, derler. Ondan sonra çevre köyleri sel almasına rağmen Şeyler köyünü sel basmaz. O sırada köye yeni gelen bir gelin de suya bal ve yağ atma uygulamasını icra etmek için suyun kenarına varır. O sırada ak saçlı bir ihtiyarın suyun kenarında bulunan kaba ağacın altında namaz kıldığını görür ki bu kişi Haksız Hasan Dede'dir. Gelin, kaba ağacın da dedeyle birlikte secdeye eğildiğini gördüğünde başındaki alı çıkarıp ağacın tepsine bağlar. Ağacın tepesindeki bağlanmış alı gören Köylüler buna çok şaşırır ve alı kimin bağladığını herkese sorarlar ama bulamazlar. Kaynana, alı bağlayan gelinini; “sen bizim alı düşmanımıza mı verdin” diye onu suçlarlar. Gelin olan biten şeyleri anlattığı ve bir sırrı ifşa ettiği için hemen ölür.⁷⁵

⁷² Karaoğlan, a.g.e., s. 337-338

⁷³ Ergun, a.g.e., s. 827-828; Necati Demir, a.g.e., s. 313

⁷⁴ İsmail Detseli, Konya Memleket Gazetesi, (15 Nisan2008), "Secde Eden Kavak ve Allıpınar Efsanesi"; Ali Berat Alptekin, Efsane ve Motifleri Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 231-232

⁷⁵ Erdal Aday, Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, (Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2013, s. 473

2.4.24. Zincirli Servi

Zincirli Servi, İstanbul Sümbül Efendi avlusunda, Çifte Sultanlar'ın bitişiğindedir. Serviyi sahabelen Cabir'in diktiği söylenir. Anlatıldığına göre, 1940'lara kadar bu ağaçta bir zincir vardır ve onu Sümbül Sinan'ın astığı söylenir ve zincir burada durduğu sürece dünyanın düzeni bozulmayacaktır, der. Rivayete göre sonraki süreçte zincir ağaçtan yere alınır. Ancak ağaç her gün secde etmektedir ve bir gün yine secde ederken zincire takılır ve bundan dolayı adı Zincirli Servi olur. Günümüzde yıkılmaya yüz tuttuğu için ahşap bir kafes içine alınmıştır ve ziyaretçiler dilek tutarak kafesin içerisine madeni para atmaktadırlar. Eskiden avuç dolusu paralar atıldığı söylenmesine rağmen günümüzde azalmıştır. Ahşap kafesten bakıldığında içinde hâlen birçok madeni paralar görülmektedir⁷⁶

2.4.25. Âşık Hasan

Âşık Hasan'ın türbesi, Çankırı Bayramören ilçesinde bulunmaktadır. Onun pîr elinden bâde içerek, saz çalarak Hak yolunu bulduğu ve keramet ehli bir insan olduğu anlatılmaktadır. İnanişâ göre Âşık Hasan namaz kılariken kavak ağaçları da onunla birlikte secdeye varmış. Kimilerinin buna inanmadığını duyan Âşık Hasan onları ikna etmek için bir gün kavak ağaçları secde ettiğinde sarıgının kumaşından bir parçayı koparıp kavak ağacına bağlamış. Sabah uyananlar kavak ağacının en tepesinde Âşık Hasan'ın sarıgındaki kumaşı görünce hayrete düşmüş ve ona inanmışlar.⁷⁷

2.4.26. Eğik Minare ve Karadut Ağacı

Elazığ ve Harput çevresinde Eğik Minare ve Ulu Ağaç olarak bilinen ağaç, Harput Merkez Ulu Camii'nin kibleye bakan duvarı bitişiğindedir. Bunlardan ağaç hakkında anlatılanlara göre, iki arkadaş bir kandil gecesi Ulu cami bahçesinde otururken, biri diğere; cami bahçesinde, mihrabın hemen önündeki dut ağacının eğilip kalktığını, yani secde ettiğini söyler. Diğeri de hayretler içerisinde; ben de caminin minaresinin eğilip kalktığını gördüm der. Sonra İki arkadaş korku içerisinde oradan uzaklaşır ama böylece minare ve ağacın sırları ortaya çıkar, o günden bugüne ağaç ve minare secde edercesine eğik dururlar.⁷⁸

2.4.27. Bilal-i Habeş

Bilal-i Habeş'in sayısız makamlarından biri de Adana'nın Kayışlı Köyündedir. Habeş'in en fazla gösterdiği kerametlerden birinin türbeye nur inmesidir. Bu olaya, geceyi ziyarette geçiren pek çok kişinin şahit olduğunu bunun yanında inmenin en sık olduğu zamanların ise Kurban Bayramı ile Ramazan ayında olduğu söylemektedir. Diğere en yaygın kerametlerden bir diğeri de türbenin etrafındaki ağaçların genellikle sabaha karşı secde etmeleridir. Ziyaretin bakıcısı olan Ali Doğan, bu olaya iki defa şahit olur. İlkini ziyaretin bakımını üstlendiği ilk günlerde bir Kadir Gecesi'nde görür. Anlattığına göre sabaha karşı uyandığında bahçedeki bütün ağaçların yere yatmış olduğunu görür ve korkar fakat ne olduğunu anlayamaz. Hemen köyün muhtarına koşar ve ziyaretin tüm ağaçlarının yerde olduğunu, bunun ne olduğunu anlayamadığını söyler. Köyün muhtarı Bedri Türk ile ziyarete gelen Ali Doğan, bütün ağaçları ayakta bir gün önceki haliyle bulduğunda iyice şaşırır Ali Doğan, söylediklerinin gerçek olduğuna dair yeminler etmeye başlar. Muhtar, kendisine inandığını zira o gecenin Kadir gecesi olduğunu ağaçların o yüzden secdeye geldiğini söyler. Ali Doğan bütün ağaçların yerde yatması olayını 1992 yılının Temmuz ayında Sabaha karşı uyandığında da görür. Ağaçların yanına gidip, kesilmediğini anladığında ağaçların yine secdeye vardığını görüp gidip evine yatar ve ertesi sabah kalktığında ağaçların yine eskisi gibi ayakta olduğunu görür.⁷⁹

3. SONUÇ

Araştırmaya konu olan ağaçların bir kısmı halk tarafından kutsal mekân olarak görülen ve çeşitli dilek ve istekler için gidilen ziyaret yerleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkmış ağaçlardır. Mesela Afşin'de Kur'an'da geçen Ashab-ı Kehf kıssasının geçtiğine inanılan ve mağaraya yakın olan secde eden kavak ağacı ile Adana merkez mahallede Bilal'i Habeşî'nin mezarının yakınlarındaki ağaçlar bunun örnekleridir. Elbistan Demircilik mahallesindeki secde eden kavak ağaçlarının da yakınındaki Hz. Ali'nin Kurban Taşı ve atı Düldül'ün ayağını yere vurmasıyla ortaya çıktığına inanılan pınarla yakın bir alakasının olduğunu söyleyebiliriz. Secde eden ağaçların genellikle kandil gecelerinde özellikle de Kadir Gecesinde secdeye vardığına inanılmaktadır. Efsanelerden anlaşıldığı kadarıyla secde ettiğine inanılan ağaçlar genelde kavak ağacıdır. Dede Korkut hikâyelerinde ulu kaba ağaç olarak geçen ve dualarda da yerini alan bir ağaç türüdür. Diğere secde eden ağaçlar arasında ise çam, karaçam, dut, karaağaç, çınar, servi ve

⁷⁶ Şenay Gider. Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni "İstanbul Örneği". (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008, s. 147

⁷⁷ Bengisu Kolcu, Çankırı Türbeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 38

⁷⁸ Emrah Yavuz, Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 70

⁷⁹ Zekiye Çağınlar, Adana Yöresi Yatr-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1994, s. 182-183

zeytin gibi ağaçlar bulunmaktadır. Esasında Anadolu’da kutsal kabul edilen kısım ulu ağaçların da ermiş kimseler tarafından dikildiği, ya da gölgesinde ulu bir zatın oturduğu ya da ona yaslanmasıyla kutsallık kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla halk tarafından kutsal kabul edilen ağaçlar kesilmez, yakılmaz onlara hiçbir şekilde zarar verilmez, kurumuş ve kendiliğinden aşağıya düşmüş dalları da olduğu yerde çürümeye terk edilir. Ayrıca bu ağaçların üzerinde ya da çevresinde yaşayan kuşların ve diğer hayvanların avlanması da hoş karşılanmaz. Aksi davranışlarda bulunanların aile fertleri ya da kendi başlarına bir kaza bela geleceğine inanılır. Ayrıca türbe, mezar ve secde eden ağaçların yakınlarında akan çeşmelerdeki sularla da taharet yapılmamaktadır.

Secde eden ağaçları görenlerin tamamına yakınının kadın olması da dikkat çekici gözükmektedir. Bu kadınların genel özelliklerine bakıldığında dindarlıkları ile öne çıktıkları ve bu sayede olağanüstülüklerle şahit olduklarıdır. Ancak toplumda “kadınlardan da evliya olur”, gibi bir anlayışın olmaması sebebiyle onların “Ağaçlar secde ediyor” dediklerinde kendilerine inanılmadığı, ancak başörtülerini secde eden ağacın en uç noktasına bağladığında inanıldığı sonucunun çıkmasıdır. Konuyla ilgili bir diğer husus ise ağaçların secdelerini gören kadınların, köyün yabancıları olmalarıdır. Bunların da çoğunluğu yeni gelin olmuş ve ilgili köye gelmiş kadınlar olmasıdır. Esasında bu da anlaşılabilir bir durumdur, zira yeni gelin, köyü tanımamakta ve çevre kendisine yabancıdır. Ailesinden yeni ayrılmış, gelenek ve göreneklerin de farklı olduğu bir yerde bir baskı hissetmiş olması neticesinde böyle olağanüstülüklerle karşılaşması da olağan görülmektedir. Konuyla ilgili anlatılan diğer bir husus da ağaçların secde ettiklerini görenlerin hemen ölecekleri inanışıdır. Bu anlayışa göre, olaya şahit olan kişi bir sırrın ifşasına ve bir mucizeye tanık olmuştur ve bu durum sıradan bir ölümlü için kabul edilemez bir durum içermektedir.

KAYNAKÇA

1. Aday, Erdal, Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, (Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2013
2. Adıbelli, Ramazan, Mircea Eliade ve Din, İz Yayıncılık, İstanbul 2011
3. Akman, Eyüp, Safranbolu'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999
4. Albayrak, Nurettin, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L M Yayınları, İstanbul 2004
5. Alptekin, Ali Berat, Efsane ve Motifleri Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara 2012
6. Bazancir, Recai, Bingöl Efsaneleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010
7. Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999
8. Burnouf, Eugene, Introduction To The History Of Indian Buddhism, Translated by Katia Buff etrille and Donald S. Lopez Jr., The University of Chicago Press, Chicago 2010
9. Campbell, Joseph, Doğu Mitolojisi, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003
10. Can, Şefik, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitabevi, 4. Basım, İstanbul
11. Çağınlar, Zekiye, Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1994
12. Demir, Necati, Türk Efsaneleri, Edge Akademi, Ankara 2013
13. Detseli, İsmail, "Secde Eden Kavak ve Allıpınar Efsanesi, Konya Memleket Gazetesi, 15 Nisan 2008
14. El-Hakîm, Suad, İbnü'l-Arabî Sözlüğü, Çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005
15. Eliade, Mircea, Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi III, Çeviren: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2003
16. -İmgeler Simgeler, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1992
17. -Mitlerin Özellikleri, (Çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul 1993
18. -Şamanizm, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999
19. -Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi II, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003
20. Emiroğlu, Kudret- Aydın, Suavi, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009
21. Emiroğlu, Seyit, Konya Efsaneleri (İnceleme-metin), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993

22. Erençil, Cengiz, Budizm, İnsan Yayınları, İstanbul 2004
23. Ergun, Pervin, Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004
24. Estin Colette-Laporte, Helene Yunan ve Roma Mitolojisi, Çev. Musa Eran, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara 2002
25. Frazer, James, Altın Dal I, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004
26. Gaon, Sa'adya, Tefsîru't-Tevrât Bi'l-Arabiye, C. I, Çev. Nuh Arslantaş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2018
27. Gider, Şenay, Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni "İstanbul Örneği". (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008
28. Güngör, Harun, - Köylü, Bekir, Türk Halk İnanışları Ders Notları, Kayseri 2015
29. Harva, Uno, Altay Panteonu mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar, Çev. Ömer, Suveren, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2015
30. Işık, Hidayet, Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.7, Konya 1997
31. İnan, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986
32. İskender, Oymak, Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya'daki İzleri; Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, Elazığ 2001
33. Kalafat, Yaşar, Halk İnançlarından Mitolojiye 1, Ankara 2009
34. -Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini, Ankara 1978
35. -Türk Halk Edebiyatından Türk Halk İnançlarına, Berikan Yayınevi, Ankara 2015
36. -Azerbaycan İran Anadolu Irak Halk İnançları Hattı, Berikan Yayınevi, Ankara 2012
37. Kanar, Mehmet, Farsça Türkçe Sözlük, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000
38. Karaoğlan, Hamza, Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014
39. Kolcu, Bengisu, Çankırı Türbeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007
40. Malinowski, B. İlkel Toplum, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki, Ankara 1998
41. Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2012
42. Ögel, Bahaddin, Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989
43. Önal, Ülkü, "Yazmama Katkıda Bulunan Hoca: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu" Saim Sakaoğlu'na Armağan, Kömen-SOTA Yayınları, Konya 2006
44. Özen, Kutlu, Sivas Efsaneleri, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2001
45. Radloff, W., sibiryadan III, Çev. Ahmet Temir, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994
46. Rayman, Hayrettin, Bayburt Efsaneleri, Özer Ofset Matbaacılık, Bayburt 2001
47. Roux, Jean-Paul, Orta Asya' da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Çev. Kazancıgil, Aykut - Arslan, Lale, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005
48. Sakaoğlu, Saim, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012
49. Selçuk, Ali, Tahtacılar Mersin Tahtacıları Üzerine Araştırma, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005
50. Tanyu, Hikmet, Ağaç, TDV İslam Ansiklopedisi, C. I, İstanbul 1988
51. Thurner, Martin, Sembol İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü, C. II, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara 2013
52. Topaloğlu, Bekir, İslam'da ağaç, TDV İslam Ansiklopedisi, C.I, İstanbul 1988
53. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005

54. Türkteş, M. Metin, Denizli Efsaneleri, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Denizli 2012
55. Ünalın, Özlem, Bayburt'taki Ziyaret Yerleri ve Buna Bağlı İnanışlar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014
56. Yalman (Yalgın), Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları, (Hazırlayan Sabahat Emir) C.I-II, Ankara 1977
57. Yavuz, Emrah, Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005